

نقش چندگانه‌ی کتاب‌های کمک‌آموزشی

● شکوه تقدیسیان

اشاره

در مقاله‌ی قبل، به سابقه‌ی تولید کتاب‌های کمک‌آموزشی و حل المسائل، اشاره‌ی کوتاهی شد. «**طرح سامان بخشی کتاب‌های آموزشی**» یا کمک‌آموزشی، چند سال است که در «دفتر انتشارات کمک‌آموزشی»، سکان هدایت این جریان را در دست گرفته است. یکی از هدف‌ها و انگیزه‌ی طرح، کم‌کردن دغدغه‌های کارشناسان و مسئولان آموزش و پرورش، در رویارویی با چاپ کتاب‌های غیراستاندارد کار، حل المسائل و غیره بوده است که یقیناً می‌تواند، در انحراف مسیر روش‌های یاددهی-یادگیری مؤثر باشد.

۱۶/۱۷ ۹۱۹۲

پاییز و زمستان ۱۳۸۵

۷۶

استفاده‌های نابجا از
کتاب‌های کار
زمانی صورت می‌گیرد
که معلم
نقش خود را
به کتاب‌های کار
تفویض کند
و برایش کیفیت
اهمیتی
نداشته باشد

نقش کتاب‌های آموزشی بسیار مهم و راه‌گشا خواهد بود، اگر:

● معلم هنگام تدریس، با موقعیت‌های مناسب کلاسی آشنا باشد، لزوم استفاده از این گونه کتاب‌ها را در زمان مناسب تشخیص بدهد، و از تمرین‌های مندرج در کتاب به موقع و بجا استفاده کند. به این منظور بهتر است، از بین کتاب‌های کار، کتابی را انتخاب کند که دور از کلیشه‌های مرسوم، از ویژگی‌های نوین آموزشی و راهبردهای خلاقانه در جهت یادگیری، برخوردار باشد. هم‌چنین، از تمرین‌ها و تکلیف‌های موردی این کتاب‌ها، می‌تواند در مراحل ارزش‌یابی تکوینی، کارهای گروهی و تکلیف‌های خلاقیتی استفاده کند.

استفاده‌های نابجا از کتاب‌های کار زمانی صورت می‌گیرد که معلم، نقش خود را به کتاب‌های کار تفویض کند و برایش کیفیت کتاب، و تمرین‌ها و زمانی که صرف انجام آن‌ها می‌شود، اهمیتی نداشته باشد. برای مثال، در درس علوم تجربی، معلمی که می‌خواهد اجرای تمرین‌های یک کتاب کار یا آموزشی را توصیه کند، باید قبلاً در این زمینه مطالعه کرده باشد و در ارتباط با مبحثی که مطرح شده است، فعالیت مناسب درس را در کتاب پیدا کرده باشد، تا در موقعیت مناسب و با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی بچه‌ها، فعالیت‌های موردنظر را به کار گیرد. البته در همه‌ی درس‌ها، جست‌وجوی فعالیت مناسب و نو در کتاب‌های کار، به خلاقیت و واگرایی کودکان از مطالب یکنواخت و تکراری کمک کند.

● در یکی از سفرهای گروهی سردبیران مجلات رشد، به یکی از استان‌های کشور، صحبت کارشناسی را شنیدم که از موازی بودن بعضی از کتاب‌های آموزشی و کمک‌درسی، با کتاب‌های کاری که «دفتر تألیف کتب درسی» تهیه کرده و در اختیار دانش‌آموزان و معلمان قرار داده است، گله داشت. او می‌گفت: «در بسیاری از کتاب‌های کمک‌آموزشی، نوآوری و خلاقیت مشاهده نمی‌شود. آن‌چه هست، تشابه تمرین‌های کتاب‌های آموزشی یا کمک‌آموزشی، با تمرین‌ها و برنامه‌های رسمی و مورد اجرا در کلاس است. به همین دلیل که تعداد زیادی از بچه‌ها، از زیادی تکلیف و تکرار بودن تمرین‌ها در زحمت هستند و با میل و رغبت، تن به انجام تکلیف نمی‌دهند.»

او می‌گفت: «مثلاً بچه‌ها از دو صفحه‌ای که در کتاب درسی خود می‌خوانند، بایستی چندین صفحه، مشابه و موازی همان محتوا را، در کتاب کار یا کمک‌آموزشی که معلم تعیین کرده است، تکلیف انجام دهند که این جریان به دلزدگی و پایین آمدن سطح کیفی تمرین‌ها می‌انجامد.»

● موضوع دیگری که مورد سؤال قرار می‌گیرد، این است که: آیا همه‌ی بچه‌های یک کلاس، باید به طور یکسان تمرین و تکلیف انجام دهند؟ آیا برنامه‌ی منسجمی برای طبقه‌بندی کردن تمرین‌ها و تکلیف‌ها، پیش‌بینی کرده‌ایم؟ آیا دانش‌آموزی که در درک یک مفهوم علمی مشکلی ندارد، باید همان تمرینی را انجام دهد که دانش‌آموزی دیگر، با توان علمی کمتر و دیرفهمی بیشتر؟!

کلیشه‌های تکراری تکلیف و تمرین، شاید حلقه‌ی مفقوده‌ی آمار مطالعه‌ی اندک دانش‌آموزان باشد؛ البته «شاید»! شاید هم یکی از عوامل این نقیصه است. معمولاً

۱۶/۱۷

پاییز و زمستان ۱۳۸۵

دانش آموزان، در دوره‌ی ابتدایی با کتاب‌های غیردرسی آشنا می‌شوند. اگر در این کتاب‌ها، تازگی و نوآوری و جذابیت‌های مورد علاقه‌ی خود را پیدا کنند، مطالعه‌ی کتاب برایشان مفید و لذت‌بخش می‌شود و اولین تجربه‌های مطالعه‌ی کتاب‌های علمی در آنان، به ثمر می‌نشیند.

متأسفانه، در بسیاری از کتاب‌های کمک آموزشی، زیبایی‌های تصویرگری و گرافیک کمتر مشاهده می‌شود. در حالی که در این گروه از کتاب‌ها باید ایده‌های نو و راهکارهای بدیع و تازه‌ای ببینیم، تا بپذیریم که این‌ها مکمل کتاب‌های درسی دانش آموزان هستند و به تقویت دانش و بینش کودکان کمک می‌کنند.

● یکی دیگر از ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی مناسب، قابل استفاده بودن آن برای مخاطب، فارغ از وابستگی به مربی و معلم است. تمرین‌ها، مفاهیم و عناوین باید در عین تازگی، از سادگی و روانی برخوردار باشند. تا دانش آموز باهوش یا دارای توان متوسط، بتواند نیاز یادگیری و ضعف‌های درسی خود را برطرف سازد.

● در مدرسه دانش آموز با مفاهیم علمی در کتاب‌های درسی آشنا می‌شود و احتمالاً بدون اِبهام آن‌ها را یاد می‌گیرد. تمرین و تحقیق می‌کند، به خاطر می‌سپارد، و می‌آموزد. در این جا نقش کتاب آموزشی و کار می‌تواند، بازخورد گرفتن از دانسته‌ها و داده‌هایی باشد

**کلیشه‌های تکراری
تکلیف و تمرین
شاید حلقه‌ی
مفقوده‌ی آمار
مطالعه‌ی اندک
دانش آموزان باشد**

۱۶/۱۷ ۹۱۹۶
پاییز و زمستان ۱۳۸۵

که دانش آموز در فرایند یاددهی - یادگیری از آن‌ها بهره‌مند شده است. گاهی در بعضی از کتاب‌های کار و یا آموزشی، تمرین‌ها و فعالیت‌هایی مطرح می‌شوند که از سطح معمولی کلاس بالاترند. این بخش از محتوای کتاب آموزشی، ضامن ایجاد خودآگاهی و شناخت در مخاطب است.

مسئولیت مهم سامان بخشی کتاب‌های آموزشی دفتر انتشارات کمک آموزشی، نقشی است بسترساز، با رویکردی پژوهشی و نگاهی آینده‌نگر که بیشتر از همیشه، به کارشناسی ارزنده‌ی برنامه‌ریزان و نوآوران عرصه‌ی آموزش نیاز دارد.

چه خوب است که مؤلفان کتاب‌های کمک آموزشی و آموزشی، به جای ارائه‌ی کارهای کلیشه‌ای و تکراری، کتاب‌هایی تألیف کنند که زاینده‌ی فکر و فرهنگ خودمان باشد. زیرا روش‌هایی که امروزه مشاهده می‌کنیم، قبلاً در کشورهای دیگر تولید و اجرا شده است، و وقتی به ما می‌رسد، مانند جویباری می‌شود که در دشتی وسیع جاری بوده، کم‌کم به زمین فرو رفته، و اکنون به گل تبدیل شده و از آن چیزی جز یک لایه باقی نمانده است.

گاهی از این لایه هم شناختی به وجود نمی‌آید. در حقیقت، روش وارداتی اصل و نسبی را گم می‌کند. خوب است در کار تألیف و نشر کتاب‌های آموزشی و کمک آموزشی، مسئولیت پذیرتر باشیم.

مؤلفان کتاب‌های
کمک آموزشی و
آموزشی،
کتاب‌هایی تألیف کنند
که زاینده‌ی فکر
و فرهنگ خودمان
باشد

۱۶/۱۷ ۹۰۱۹۳
پاییز و زمستان ۱۳۸۵

۷۹

